

Bardufoss 1940

Del 1 av 12

6 tonn bomber over tyskerne

MÅLSELV: Hålogaland flygeavdeling fløy for 70 år siden 150 krigstokt med sine foreldede fly. På 36 bombetokt slapp flygeavdelinga totalt 6 tonn bomber over fienden.

Morten Kasbergesen/Ulf Larsstuvold

Flybasen på Bardufoss ble påbegynt i 1935 med det formål å stasjonere ei flyavdeling ved basen. Den første hangaren, eller flyskuret, sto klart våren 1938. Kort tid etter ble fire treningsfly av typen Tiger Moth overført til Bardufoss. Sommeren 1938 ble den første repetisjonsøvelsen avholdt ved flybasen med fire flygere, to speidere, to mekanikere og 16 flysoldater fra Trøndelag flygeavdeling på Værnes.

1. juli 1939 ble Hålogaland flygeavdeling (HFA) formelt opprettet med flybase på Bardufoss og hovedkvarter i Tromsø. Sjefen for Hærens flyskole på Kjeller, major Leif Feiring, ble beordret som avdelings første faste sjef.

17. juli samme år startet den første rekruttskolen på Bardufoss med løytnant Karl Jacobsen som sjef. 44 lokalt innkalte vernepliktige deltok på rekruttskolen. De ble innkvartert i telt ved flybasen. I 1939 startet også arbeidene med å bygge en stor betonghangar. Planene for utbygging av HFA var klare. I 1943 skulle avdelinga ha 12 speidefly, 12 bombefly og tre treningsfly.

På nøytralitetsvakt

Øvelsene på Bardufoss var akkurat avsluttet da 2. verdenskrig brøt ut høsten 1939. Allerede 29. september ble det besluttet å tildele HFA en speideving på seks norskbygde Fokker CVD-fly. Utbruddet av Vinterkrigen mellom Finland og Sovjetunionen 30. november gjorde sitt til å framskynde utviklinga. I romjula ble en Tiger Moth fløyet fra Bardufoss til Kirkenes, hvor den ble satt inn i grensepatroljering i Pasvik. 12. januar 1940 holdt løytnant Karl Jacobsen på å bli skutt ned av et sovjetisk bombefly på norsk side av grensa. I alt fløy HFA om lag 50 patroljetokt langs grensa til Finland under nøytralitetsvakta.

I månedsskiftet februar-mars 1940 var Hålogaland flygeavdelings speideving ferdig oppsatt på Værnes. Den ble først overført til Bardufoss, og så til Finnmark ettersom Vinterkrigen fortsatt pågikk. De seks Fokkerne ble delt mellom en øvingssveit på Banak i Porsanger og en vaksveit i Seida i Tana. Sveit er en formasjon av militærfly. Vinterkrigen sluttet 13. mars, og i slutten av mars over-

våket HFA den sovjetiske tilbaketrekninga fra grenseområdet mot Norge.

Spredte flyene

Da Tyskland angrep Norge 9. april 1940, ble Hålogaland flygeavdeling umiddelbart beordret tilbake til Bardufoss for å støtte 6. divisjons kamp mot de tyske styrkene i Narvik-området. Snøvær hindret innledningsvis overføringa av flyene, men om ettermiddagen 10. april landet de seks Fokker-flyene på Bardufoss, Andsvatnet og Målselva ved Moen. Flyene ble spredt på grunn av faren for bombing.

Samme kveld utførte flyger Henning Leifseth og speider Bjarne Indseth det første krigstoktet i Fokker 381. De lokaliserte da den norske avdelinga som hadde unnsloppet fra Narvik til Bjørnfjell etter tyskernes landgang i malmbyen.

Sjefen for Hålogaland flygeavdeling, major Leif Feiring, var i Oslo da tyskerne angrep Norge. Han reiste umiddelbart til Trondheim og derfra videre nordover gjennom Sverige. Feiring ankom den norsk-svenske grensa på Bjørnfjell 11. april. Han gikk deretter på ski til Bones i Salangsdalen. Majoren meldte seg til tjeneste hos 6. divisjon på Moen i Målselv natt til 14. april.

Hadde luftherredømme

Hektiske dager fulgte for HFA. Rykter og rapporter om tyske troppebevegelser og mystiske fiskeskøyter ble undersøkt. Narvik ble fotografert, og på Hartvikvatnet fant man 11 tyske transportfly av typen Junkers Ju 52. Transportflyene ble angrepet flere ganger av de norske flyene.

«På denne tiden hadde vi faktisk et slags luftherredømme i Nord-Norge med vårt gamle og skrøpelige materiell. Det var først da Værnes ble satt i stand igjen og tatt i bruk at de tyske flyene ble en alvorlig trussel», skrev løytnant Håkon Kyllingmark i HFA i sine memoarer.

De norske soldatene på Bjørnfjell fikk også forsyninger luftveien med HFAs skiutrustede Fokkere, som landet på Pettersenvann med ammunisjon og mat. Major Feiring landet på vatnet 16. april. Der gikk han i et tysk bakhold etter at de norske soldatene var blitt nedkjempet kort tid i forveien.

KRIGSFANGE: Major Leif Feiring var sjef for Hålogaland flygeavdeling da tyskerne angrep Norge for 70 år siden. Han ble tatt til fange av tyskerne på Bjørnfjell 16. april 1940.

HADDE SKIUNDERSTELL: To av Hålogaland flygeavdelingen. (Foto: via Ulf Larsstuvold)

“ Tyske tropper har gjort landgang i Narvik. Kamper er allerede i gang. Flygeavdelinga skal hurtigst mulig søke å komme sørover til Bardufoss for å settes inn i kampene i Narvik-avsnittet ”

Generalmajor Carl Gustav Fleischer til Hålogaland flygeavdeling 9. april 1940

Feiring og løytnant Thorstein Berg ble krigsfanger, og Hålogaland flygeavdeling mistet sin første Fokker.

Etter at tyske langdistansefly hadde begynt å vise interesse for Bardufoss, ble HFA 14. april flyttet til Kirkesnes i Målselv. Der ble det etablert en feltflyplass.

HFA fløy daglig oppklaringstokter for 6. divisjon. De ga viktig informasjon til divisjonen da den gikk over på offensiven mot tyskerne. Hvert angrep under framrykningen mot Bjerkvik og Bjørnfjell ble støttet av én eller to Fokkere.

Ble skutt ned

Hålogaland flygeavdeling mistet etter hvert flere fly. To Fokkere havarerte på grunn av snøforholdene på feltflyplassen. En gikk tapt på grunn av forgasserising i skyer, men mannskapet berget seg. 4. mai ble løytnant Svein Eggen og hans speider, løytnant Kyllingmark, skutt ned av et tysk bombefly av typen Heinkel He 111 i Raudalen. Eggen ble hardt skadet, mens Kyllingmark slapp noe lettere fra nedskytinga.

Da HFA hadde bare to fly igjen, kom uventede forsterkninger. Kaptein Ole Reistad hadde på eget initiativ ledet elleve av Hærens fly fra Sør-Norge til Indre Troms da kampene opphørte sørpå. HFA overtok disse flyene. I tillegg meldte et stort antall befall fra Hærens flygevåpens sørnorske avdelinger seg

etter hvert til HFA.

Reistad ble utnevnt til sjef for Hærens flygevåpen, og det var ikke mangel på store planer. 11. mai ble en rekke av HFAs flygere sendt til Storbritannia på jagerflykurs. Norge hadde en rekke moderne jagerfly i bestilling i USA. Planen var å sende dem til Bardufoss. Det ble også opprettet en flyskole på Råvatnet i Øverbygd, og 1. juni ble det kalt inn personell til rekruttskole.

Fly med bilhjul

Vårløsninga gjorde det vanskelig for nordmennene å operere med skiutrustede fly. 18. mai flyttet Hålogaland flygeavdeling fra Bardufoss, som det britiske flyvåpenet skulle bruke som jagerflybase, til en feltflyplass på Alapmoen. 24. og 25. mai ble Fokker-flyene fløyet ett og ett fra Takvatnet, hvor Speidevingen hadde vært ei ukens tid.

Hjul til en av Fokkerne ble skaffet fra et britisk Swordfish-fly som hadde nødlandet i Sørreisa. En annen Fokker ble gjort brukbar med doble par bilhjul, og flyet deltok i flere bombeangrep med disse hjulene.

I slutten av mai og begynnelsen av juni ble de to brukbare Fokkerne brukt i flere angrep til støtte for 6. divisjons framrykning mot Bjørnfjell. De ble da eskortert av britiske jagerfly av typen Gloster Gladiator, som var stasjonert på Bardufoss.

flygeavdelings fly av typen Fokker CVD etter drivstoffylling under brua ved Rundhaug i siste halvdel av april 1940. Tankbilen kjørte ut på brua og lot bensinen renne ned i flyenes tanker i den øvre

PÅ ANDSVATNET: Løytnant Håkon Kyllingmark (t.v.) i Hålogaland flygeavdeling landet på Andsvatnet da han ankom Indre Troms fra Finnmark 10. april 1940. Dama på bildet er Sigrid Trønnes, mens navnet på offiseren til høyre er ukjent. (Foto: via Johannes Fagerheim)

Drept på Vestfjorden

MÅLSELV: Av i alt 12 Fokkere og seks Tiger Moth-fly, var kun to Fokkere og tre Moth flygedyktige da Hålogaland flygeavdeling fikk vite om den allierte evakueringa av Nord-Norge i juni 1940. Fire Fokkere hadde havarert og én var skutt ned. Tre Tiger Moth hadde havarert på grunn av føreforholdene.

Bare én mann fra Hålogaland flygeavdeling mistet livet som en følge av kamphandlingene. Flygeren Fridtjof Aandahl fra Molde ble drept på vei til jagerflyutdannelse i Storbritannia da det polske trosskipet Chrobry ble bombesenket på Vestfjorden 15. mai.

Reistad sendte flyene til Finland

MÅLSELV: Ole Reistad beordret i juni 1940 flyene til Hålogaland flygeavdeling til Finland. Han ønsket å etablere en flyskole i eksil, og satset på finsk støtte. Finnene hadde i all hemmelighet hatt en flyskole i Norge under Vinterkrigen i 1939-40.

Bensin og reservedeler ble sendt med ei skøyte fra Sørreisa til Petsamo, og 8. juni kom to Fokkere og en Tiger Moth til flybasen i Luostari.

Der ble flyene og mannskapene internert fordi finnene sa tvert nei til Reistads planer. Mannskapene ble senere sluppet fri og kom seg til Canada, mens flyene ble tatt i bruk av finnene i Fortsettelseskrigen mot Sovjetunionen. Mannskapene fra Hålogaland flygeavdeling dannet grunnstammen i det nye flyvåpenet som ble skapt i Canada og Storbritannia under 2. verdenskrig.